mari însă cred că ne putem declara de acord cu autorul; în ce mă priveşte, am recunoscut posibilitatea de sincopare chiar a vocalelor accentuate cu accent dinamic (BSL, 115, 1938, p. 49–50), deci sînt cu atît mai mult dispus să admit că pot fi sincopate vocalele neaccentuate într-o limbă cu accent muzical.

După cum atrage atenţia autorul însuşi, admiterea sincopei în greacă va face să fie puse în discuţie şi fapte din alte limbi cu accent muzical.

Al. Graur

CARLO DE SIMONE, *Die messapischen Inschriften und ihre Chronologie.*
JÜRGEN UNTERMANN, *Die messapischen Personennamen.* Wiesbaden, Harrassowitz, 1964, 361 p. + 1 pl. [1]

Interesul crescînd pentru limba vechilor mesapi, atît de obscură şi totuşi atît de importantă pentru stabilirea configuraţiei lingvistice a Italiei de sud-est şi a Balcanilor dinaintea romanizării, este dovedit prin abundenţa studiilor ample care-i sînt consacrate: în decurs de numai cinci ani, apare acum a treia editare completă a inscripţiilor [2].

De aceea discuţia noastră va avea în vedere în primul rînd locul pe care ediţia De Simone îl ocupă în mijlocul celorlalte lucrări similare. Autorul îşi precizează el însuşi poziţia: „Die Inschriften-Edition stellt sich ergänzend neben die « Studi Messapici » [...] von O. Parlangèli". Aşadar, intenţia autorului nu e de a înlocui lucrarea lui Parlangèli, ci numai de a o completa şi, eventual, de a o corecta. Într-adevăr, criteriul clasificării inscripţiilor e diferit de cel folosit de O. Parlangèli: în timp ce acesta din urmă grupează documentele epigrafice după locul găsirii lor, C. de Simone ţine seama de cronologie. Fără îndoială, ambele puncte de vedere se completează reciproc şi sînt premise indispensabile ale unei interpretări corecte, epigrafice şi lingvistice; dar în timp ce clasificarea pe localităţi e relativ simplă (deşi nu totdeauna se poate determina cu precizie locul găsirii unei inscripţii), cea cronologică presupune un examen amănunţit şi multilateral al fiecărei inscripţii; şi deoarece conţinutul, necunoscut, nu putea fi de nici un folos, autorul recurge la indiciile provenite din evoluţia alfabetului, raportată la aceea a alfabetului grec lacono-tarentin, din care provine scrierea mesapică şi cu care a întreţinut, pe cît se pare, un contact permanent. Prima parte a lucrării (p. 7–47) se ocupă, de aceea, de principiile clasificării cronologice a inscripţiilor. Pentru a elimina riscul situării cronologice greşite a unui document pe baza caracteristicilor cîte unui semn grafic (putînd adesea reprezenta o tendinţă arhaizantă a lapicidului), autorul ia în considerare mai ales asocierile de litere (ceea ce îl duce la excluderea din discuţie a inscripţiilor cu prea puţine litere sau cu litere necaracteristice din punctul de vedere al cronologiei). Analiza epigrafică detaliată a textelor este complicată şi de dificultăţile privind stabilirea valorii fonetice a unor semne (Θ, X, de exemplu), dar şi de confuziile dintre litere (« san » sau « tsade » poate fi confundat cu N în scriere retrogradă, Θ cu O, etc.). Din această cauză, autorul a trebuit să facă abstracţie de valoarea semnelor, ocupîndu-se aproape exclusiv de traseul lor. Rezultatele la care a ajuns privesc, pe de o parte, istoria scrierii mesapice: trăgîndu-şi originea din alfabetul

[1] Ambele lucrări constituie, în mod destul de surprinzător, volumul al II-lea al cărţii lui H. Krahe, *Die Sprache der Illyrier* (primul apăruse, cu subtitlul *Die Quellen*, în 1955). Studiul lui J. Untermann, care se ocupă de o problemă d i s c u t a t ă de H. Krahe în volumul amintit, cuprinde paginile 153–214.

[2] Precedată de O. Parlangèli, *Studii Messapici*, Milano, 1960 (vezi StCl, VII, 1965, p. 421–423) şi de O. Haas, *Messapische Studien*, Heidelberg, 1962 (vezi C. Poghirc, StCl, VI, 1964, p. 399–400).

https://biblioteca-digitala.ro

lacono-tarentin, alfabetul mesapic a rămas în contact cu acesta, înregistrînd, cu oarecare întîrziere, modificările intervenite în inscripţiile greceşti, inclusiv (dar numai parţial) influenţa alfabetului ionian; nu poate fi dovedită vreo influenţă a altui alfabet din Italia. Pe de altă parte, autorul ajunge la o clasificare cronologică a monumentelor, grupîndu-le în patru faze principale (subîmpărţite în cîte două sau trei perioade): faza arhaică (sfîrşitul sec. VI — sfîrşitul sec. V î.e.n.), faza « clasică » (sec. IV î.e.n.), faza elenistică şi romană (sec. III—II î.e.n.), faza republicană (sec. II—I î.e.n.).

Metoda folosită este fără îndoială singura posibilă şi cu baze reale; de aceea şi rezultatele ni se par convingătoare. O singură întrebare s-ar putea totuşi pune: faptul că, pentru clasificarea lor cronologică, inscripţiile au fost studiate făcîndu-se abstracţie de locul de origine, ar presupune, principial, o unitate a şcolilor de lapicizi pe întreg teritoriul mesapic; în felul acesta, se atribuie un rol mai mare influenţei centrelor greceşti asupra acestei unităţi decît posibilităţilor de evoluţie pur locală a scrierii. Evident, autorul nu afirmă nediferenţierea locală, dar metoda sa de lucru se bazează pe acceptarea, măcar ca punct de plecare, a unei asemenea unităţi; acest lucru nu diminuează însă valoarea deducţiilor lui C. de Simone, deoarece, în starea actuală a cunoştinţelor noastre, o istorie precisă a scrierii fiecărei localităţi este imposibilă.

A doua şi cea mai întinsă (p. 48—149) parte a lucrării o constituie ediţia inscripţiilor. Şi aici autorul dovedeşte aceeaşi prudenţă şi rigoare metodologică: lectura, bazată, în toate cazurile în care acest lucru a fost posibil, pe « autopsie », face voită abstracţie de orice idee preconcepută (explicaţii etimologice, recunoaşterea, în *scriptio continua*, a unor cuvinte sau nume mai frecvente [3] etc.), propunîndu-şi, ca scop exclusiv, identificarea corectă a semnelor. Metoda comportă desigur şi riscuri (autorul a rectificat unele lecturi chiar în acelaşi volum, în notele de subsol adăugate lucrării lui J. Untermann), este însă cea mai fermă bază pentru orice investigaţie viitoare.

Editarea fiecărei inscripţii cuprinde patru părţi: bibliografia, descrierea exterioară (inclusiv locul de găsire şi de păstrare), textul, comentariul epigrafic (şi variantele de lectură). Lipseşte, dat fiind scopul precis şi restrîns pe care şi l-a propus autorul, încercarea de interpretare lingvistică a textului (cititorul va putea găsi la Parlangèli starea actuală a discuţiilor). Editarea, şi chiar descoperirea, inscripţiilor mesapice, răspîndite în peste 40 de muzee şi colecţii, nu este o sarcină uşoară. În general, datele asupra locului de păstrare se găsesc la Parlangèli; C. de Simone a reuşit să recupereze, în muzeul din Lecce, o inscripţie socotită pierdută de predecesorul său (280 = 16.26 Parlangèli). Atenţia cu care a procedat la transcriere a dus la unele rectificări de lectură faţă de lucrările anterioare sau la unele interpretări diferite a semnelor dubioase; pentru inscripţiile pierdute, autorul a procedat la o adevărată investigaţie filologică, căutînd să descopere traseul originar al literelor, transcrise divergent de către copişti. Nu este în puterea noastră să apreciem comparativ corectitudinea lecturilor (de altfel, în notele rectificative din partea a doua a volumului, autorul revine la unele interpretări ale lui Parlangèli); cele cîteva observaţii de mai jos nu fac decît să semnaleze unele nelămuriri de detaliu:

11 = 22.210 Parlangèli:]*dr*[; inscripţia, pierdută şi conţinînd numai două litere, ar putea figura mai degrabă în anexă, la rubrica inscripţiilor prea fragmentare spre a fi interpretate.

12 = 16.110 Parlangèli: *dazima*[*ih*]*i̯vastọaihi* : *dazimai̯h̯i̯vaşti̯θaihi* Parlangèli; pe fotografie pare să se distingă un spaţiu de o literă între *t* şi *ọ*.

20: δαμοσιονβρενδεσινον; fiind gravată cu caractere greceşti, în limba greacă, nu poate fi invocată pentru cronologia scrierii mesapice.

40 = 9.22 Parlangèli; o interpretare a lui Mommsen e atribuită lui Parlangèli.

---

[3] Un exemplu edificator: în inscripţia 113 = 22.16 Parlangèli, autorul citeşte *agiθaos*, şi nu *aviθaos*, deşi această a doua lectură ar putea fi sprijinită de alte atestări.

https://biblioteca-digitala.ro

44 = 16.11 Parlangèli; textul e reconstituit prin compararea critică a transcrierilor făcute de Mommsen şi de Furtwängler, deşi documentul e accesibil, la Muzeul din Berlin (ca, de altfel, numerele 37, 82, 106, 286, 287).

95 = 16.29 Parlangèli; « Die Inschrift wird allgemein für eine Fälschung gehalten, vielleicht aber handelt es sich um eine moderne Kopie einer echten Inschrift »; aceeaşi opinie e exprimată şi de Parlangèli.

În anexă, unde sînt înregistrate inscripţiile cu prea puţine litere, figurează şi 265 = 16.17 Parlangèli, de 22 litere (10 litere diferite).

Urmează o listă a abrevierilor (p. 150—151), indici (concordanţe, p. 215—224), locul de descoperire (p. 225—226) şi de conservare (p. 227—228) a monumentelor epigrafice.

Reproducerea fotografică a întregului corpus, indispensabilă oricărei colecţii de acest fel, însoţită de hărţi şi de un tabel al semnelor grafice, încheie volumul (p. 233—351); clişeele sînt lizibile în general (uneori însă mai puţin clare decît cele ale lui Parlangèli); clişeul nr. 215 e tăiat în partea superioară, primul rînd fiind sacrificat; inscripţia 259 e aşezată invers[4].

J. Untermann, cunoscut specialist în limbile Italiei şi ale Spaniei preromane[5], se ocupă de problemele numelor de persoană. Şi aici se observă o metodă extrem de prudentă şi de riguroasă. Autorul înlătură de la început orice tentativă de explicare etimologică şi caută să-şi extragă datele exclusiv din texte; de altfel, cercetarea etimologică a numelor de persoană n-ar fi contribuit în mod esenţial la cunoaşterea limbii mesapice, dată fiind frecvenţa împrumuturilor la această categorie de cuvinte. Singurul element pozitiv de la care se poate porni e faptul că inscripţiile mesapice, în majoritate funerare sau votive, trebuie să conţină nume de persoane, masculine şi feminine; repetarea unor nume, a unor grupări de nume, a unor terminaţii sau grupări de terminaţii constituie criterii solide în vederea descrierii sistemului antroponomastic mesapic; mai mult decît atît, ele pot fi considerate aproape unicele indicii pentru stabilirea elementelor flexiunii nominale.

Revenirea frecventă a cîtorva nume scurte, în acelaşi caz cu cuvîntul următor (nominativ sau genitiv) îl fac pe autor să presupună că e vorba de prenume: *θaotor* (gen. *θaotoras*), *bla(t)θes* (gen. *blatθihi*), *dazet* (gen. *daštas*), *dazimas* (gen. *dazimaihi*), *staboas* (gen. *staboaos*), *dazes* (gen. *dazihi*), **plator* (gen. *platoras*). Aceste şapte prenume apar în 50 de texte, însoţite de 50 de « nume » (« Nachnamen »), dintre care numai unul singur, *blatθeihas*, e derivat de la unul din cele şapte prenume; nu e vorba aşadar de patronimice, ci de nume de gintă, provenite, poate, la origine din patronimice. După descrierea acestor situaţii clare (p. 161—164) care-i serveşte la stabilirea, în principiu, a sistemului (analog cu cel al romanilor), autorul extinde, cu aceeaşi metodă, cîmpul investigaţiei, şi adaugă listei iniţiale de prenume frecvente altele mai rare, care se încadrează în aceleaşi categorii morfologice cu primele (p. 164—170). Există situaţii unde, la primele două nume se adaugă şi al treilea (sau, într-o succesiune de numai două nume, cel dintîi are structură de « nume de gintă », nu de « prenume »); analogia cu latina lasă să se presupună pentru acesta funcţia de « cognomen » (p. 170—172). Succesiunea nume la nominativ + nume la genitiv pare să desemneze sclavii(p. 172—173); urmează discutarea cazurilor neclare şi o clasificare morfologică generală (p. 173—178).

A doua parte a lucrării e consacrată numelor de femei. Sistemul este identic cu cel al numelor de bărbaţi (prenume + un derivat al numelui de gintă, în acelaşi caz): *dašta morθana*,

---

[4] Tipărirea volumului este elegantă şi corectă; semnalăm aici cîteva greşeli de tipar (primele două însemnate chiar de autor pe exemplarul pe care a avut amabilitatea să ni-l trimită): p. 43, r. 20, în loc de *alvro-* trebuie citit *a͡vro-*; p. 49, r. 9, în loc de *ǫvro-*, *a͡vro-* ; p. 78, r. 8 trebuie *Finamore* pentru *Pinamore;* p. 119 în loc de *toundētuasutē* trebuie citit *toundētuasutē*.

[5] Din domeniul antroponomasticii semnalăm: *Die venetische Personennamen*, 1961, şi *Namenlandschaften im alten Oberitalien*, BNF, 10, 1959, p. 121—159, 11, 1960, p. 273—318, 12, 1961, p. 1—30.

https://biblioteca-digitala.ro

totora dazinnota etc. (p. 179—181). Unele nume feminine sînt urmate de nume masculine în genitiv: *dalmaθoa dalmaihi, θabara morqorihi ;* acestea din urmă par a fi numele tatălui, deoarece sînt uneori însoţite de *bilia* « filia » (p. 181—184). E posibilă existenţa unor patronimice la numele de femei (p. 187—188). După clasificarea morfologică a numelor feminine (p. 189—190), autorul studiază, în ansamblu, sufixele numelor de persoane mesapice (p. 190—213). Cu acest capitol, în care sînt formulate unele ipoteze cu privire la originea sistemului, se încheie lucrarea, a cărei lectură lasă impresia unei strălucite demonstraţii, de o precizie aproape matematică.

Ambele lucrări discutate aici au meritul esenţial de a situa pe un teren ferm ansamblul problemelor puse de interpretarea documentelor mesapice. Ele vor constitui, desigur pentru foarte multă vreme, alături de *Studi Messapici* ale lui O. Parlangèli, baza sigură a oricăror cercetări ulterioare.

I. Fischer

LOUIS GRAZ, *Le feu dans l'Iliade et l'Odyssée.* Πῦρ. *Champ d'emploi et signification*, Paris, Klincksieck, 1965, 350 p.

Teza de doctorat a lui Louis Graz susţinută la Facultatea de litere din Lausanne se încadrează în tipul de studii semasiologice care, alături de cele onomasiologice, au ca scop cercetarea sistematică a vocabularului. Înainte de a intra în tratarea strictă a subiectului, autorul îşi fixează lucrarea într-un cadru mai larg, lingvistic şi filologic, care are la bază teoria lui Humboldt asupra limbii şi îşi determină obiectul şi metoda de cercetare după cum urmează: stabilirea sferei de întrebuinţare (champ d'emploi) a cuvîntului πῦρ prin studierea tuturor unităţilor de semnificaţie în care intră acest cuvînt.

Într-o primă secţiune, în urma unei despuieri foarte atente a textului, se fixează structura sintactică a unităţilor în care apare πῦρ şi se determină trei tipuri principale de construcţii (adjectivale, nominale şi verbale). O analiză prea insistentă a celor din urmă, care merge pînă la studierea regimului fiecărui verb luat spre cercetare, capătă adesea aspectul unui articol de dicţionar. Într-o a doua secţiune autorul trece la descrierea tuturor raporturilor sintactice stabilite anterior cu scopul de a desprinde « l'usage qui est fait de chaque rapport syntaxique dans l'enchaînement même du discours épique » şi de aici a diferitelor nuanţe sub care se prezintă sensul cuvîntului πῦρ în epopee. Datorită numărului prea mare de cuvinte analizate şi datorită unei cercetări care depăşeşte uneori limita studiului [1], observaţiile generale care să încadreze unităţile studiate în contexte mai largi, să lege un anumit tip de construcţie (nominală, adjectivală, verbală) de trăsătura dominantă a fragmentului (descriptiv, narativ etc.), se pierd în amănuntele unei analize a structurii formale. La aceasta se adaugă uneori şi o exprimare care îngreunează lectura: p. 332 « (le feu)... sa mise en œuvre comporte une production de fumée; toutefois, cette manifestation sensible de la combustion est laissée à l'arrière plan... ».

Într-o ultimă parte, autorul defineşte direcţiile care se conturează în cîmpul semantic al cuvîntului πῦρ, stabilind prin compararea *Iliadei* cu *Odiseea* preponderenţa unora sau altora după natura poemului.

Lucrarea, interesantă prin tema abordată, alcătuită pe baza unei studieri foarte minuţioase a textului, la care se adaugă o bibliografie generală şi specială bogată, este utilă cercetătorului care vrea să se informeze asupra unor probleme speciale, dar, lipsită de concluzii care să depăşească stadiul de ordonare de material, interesează mai puţin un cerc filologic mai larg.

M. Guţu

[1] P. 89: alături de raportul adjectival πῦρ ἀκάματον se discută întreaga familie a lui κάμνω; p. 146: se înfăţişează regimul verbului ἀμύνω în afara unităţii πυρ + ἀμύνω care interesa; p. 222, 260, 269, 285 se povesteşte pe larg contextul din care este extras citatul.

https://biblioteca-digitala.ro